

มานุษยวิทยากับการศึกษาพิพิธภัณฑ์

มานุษยวิทยาพิพิธภัณฑ์ศึกษา (Museum Anthropology) หมายถึงการทำงานด้านมานุษยวิทยาที่เกิดขึ้นในพิพิธภัณฑ์หรือการศึกษาพิพิธภัณฑ์ในมิติทางมานุษยวิทยา โดยความหมายเหล่านี้สามารถมีได้แตกต่างกันออกไป โดยการศึกษามานุษยวิทยาวัฒนธรรมได้รวมเอาการศึกษาพิพิธภัณฑ์เข้าไว้ด้วย ในเวลาต่อมาการศึกษาพิพิธภัณฑ์ในมิติมานุษยวิทยาได้กลายเป็นสาขาหนึ่งของพิพิธภัณฑ์ศึกษาไปในที่สุด (Amiria, 2005)

มิติมานุษยวิทยาในการศึกษาพิพิธภัณฑ์มีประวัติความเป็นมายาวนานพอ ๆ กับการที่นักมานุษยวิทยาเข้าไปทำงานในพิพิธภัณฑ์ ไม่ว่าจะเป็นนักมานุษยวิทยาสายวัฒนธรรม นักโบราณคดี และนักมานุษยวิทยาภาษาศาสตร์ โดยทั่วไปแล้วนักมานุษยวิทยาเหล่านี้มักทำงานในพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ธรรมชาติ เนื่องจากวัตถุประสงค์ทางวัฒนธรรมบางชิ้นซึ่งถูกค้นพบโดยนักมานุษยวิทยาหรือนักโบราณคดีจะถูกอธิบายว่าเป็นงาน “ศิลปะ” ประเภทหนึ่ง ซึ่งจะถูกนำไปจัดเก็บและแสดงในพิพิธภัณฑ์ศิลปะ ภัณฑารักษ์บางคนที่เกิดประกายคิดแล้ววัตถุที่ได้จากสังคมชนเผ่าจึงเป็นนักมานุษยวิทยา แต่ในระยะเวลาต่อมาผู้ที่มาทำหน้าที่ภัณฑารักษ์คือนักประวัติศาสตร์ศิลปะ (Ira, 2002)

วัฒนธรรมเชิงวัตถุทั้งหลายคือสิ่งที่ได้รับความสนใจจากพิพิธภัณฑ์ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งนั้นจะเรียกว่า “ศิลปะ” หรืออะไรก็ตาม วัตถุทางวัฒนธรรมทั้งหลายจะถูกมองว่าเป็นสิ่งของที่ถูกรังสรรค์ นำไปใช้โดยมนุษย์และสิ่งของเหล่านี้ก็มีความหมาย การทำงานพิพิธภัณฑ์ในปัจจุบันให้ความสนใจกับการประเมินคุณค่าของวัตถุ ซึ่งมีการศึกษาว่าวัตถุแต่ละอย่างจะอธิบายวัฒนธรรมได้อย่างไร และคิดทบทวนว่าการศึกษาวัฒนธรรมเชิงวัตถุซึ่งเริ่มมาตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 ควรจะเป็นอย่างไร นักวิชาการในมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาต่าง ๆ พยายามเสาะหาแนวคิดทฤษฎีเพื่อมาอธิบายความหมายที่ถูกต้องของวัฒนธรรมเชิงวัตถุ โดยแนวการศึกษาของนักวิชาการเหล่านั้นแตกต่างจากสิ่งที่นักมานุษยวิทยาทำในพิพิธภัณฑ์ ในช่วงทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมา ความเข้าใจวัฒนธรรมเชิงวัตถุก็เริ่มแบ่งแยกอย่างชัดเจน ระหว่างนักวิชาการที่ทำงานในพิพิธภัณฑ์ และผู้ที่เข้ามาชมพิพิธภัณฑ์ (David and Melvin, 1996)

เมื่อเกิดความเข้าใจที่ต่างกัน ทำให้คณะกรรมการของนักมานุษยวิทยาที่ศึกษาพิพิธภัณฑ์ได้ผลิตวารสาร Museum Anthropology พร้อมกับนิทรรศการที่แนะนำนักมานุษยวิทยาอเมริกัน วารสารและนิทรรศการนี้เองทำให้เกิดความเข้าใจใหม่ว่านักมานุษยวิทยาทำงานอะไรในพิพิธภัณฑ์ และเกิดสาขาย่อยมานุษยวิทยาพิพิธภัณฑ์ในเวลาต่อมา วารสารของคณะกรรมการดังกล่าว ได้กล่าวถึงวารสารรุ่นแรกของสมาคมพิพิธภัณฑ์อเมริกัน ซึ่งเริ่มต้นมาตั้งแต่กลางทศวรรษ

ที่ 1970 ซึ่งมีคำสนทนาของนักมานุษยวิทยาหลายคนปูทางให้เกิดการศึกษามานุษยวิทยาพิพิธภัณฑที่ขึ้น (David & Ember, 1996)

การศึกษาพิพิธภัณฑที่ในมิติทางมานุษยวิทยาอเมริกาและยุโรปมีความแตกต่างกัน แต่การศึกษาพิพิธภัณฑที่ในสองประเทศนี้เริ่มขยายตัวในช่วงศตวรรษที่ 19 ซึ่งอยู่ในช่วงการแผ่ขยายของลัทธิอาณานิคมและทุนนิยม ช่วงเวลาดังกล่าวนี้คือสิ่งที่นักมานุษยวิทยารุ่นถัดมาเริ่มหันมาวิพากษ์วิจารณ์ เพราะพิพิธภัณฑที่ในยุคอาณานิคมที่เกิดในอเมริกาและแคนาดาล้วนตกอยู่ใต้อำนาจการเมืองและชาตินิยม อย่างไรก็ตาม พิพิธภัณฑที่ซึ่งอยู่ในฐานะสถาบันทางสังคมก็ถูกสถาปนาโดยรัฐ พิพิธภัณฑที่ก็ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการบันทึกประวัติศาสตร์ของชาติที่เกิดขึ้นใหม่ พิพิธภัณฑที่หลายแห่งในชาติที่เกิดขึ้นใหม่ หรือในประเทศที่เกิดมานานแล้วบางประเทศจึงเริ่มปรับทำที่ของตนเอง โดยการนำประเด็นในชีวิตประจำวัน เช่น เรื่องสุขภาพมาจัดแสดงสู่สาธารณะพร้อมกับเรื่องราวทางศิลปะ ประวัติศาสตร์และโบราณคดี พิพิธภัณฑที่แห่งชาติต้องการสร้างสำนึกของการอยู่ร่วมกัน ความเป็นชาติเดียวกัน และมีเอกลักษณ์ของชาติเหมือนกัน โดยไม่สนใจชนกลุ่มน้อยที่มีวัฒนธรรมที่ต่างไป ชนกลุ่มน้อยจึงหันไปสร้างพิพิธภัณฑที่ของตัวเองเพื่อเล่าเรื่องราวทางวัฒนธรรมและประเพณีที่พวกเขาหย่อม (Barbara, 1998)

อย่างไรก็ดี นักวิจารณ์ที่สนใจเหตุผลทางการเมือง และนักวิชาการที่สนับสนุนให้มีการคิดใหม่เกี่ยวกับการเขียนประวัติศาสตร์ คือผู้ที่กำลังต่อสู้ภายในชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งเต็มไปด้วยกลุ่มอำนาจต่าง ๆ นักวิชาการเหล่านี้ต้องการทำงานร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ และต้องการให้มีการยอมรับกลุ่มชาติพันธุ์ขึ้น การศึกษาของจอร์จ อับบรัม เกี่ยวกับการส่งคืนเข็มขัดลูกบิดให้กับชนพื้นเมือง 6 กลุ่ม ซึ่งเข็มขัดนี้ถูกจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑที่อเมริกันอินเดียนในนิวยอร์ก จอร์จอธิบายว่าการส่งคืนวัตถุทางชาติพันธุ์นี้อาจไม่ใช่เรื่องกฎหมายอย่างเดียวแต่เป็นเรื่องของศีลธรรมและจริยธรรมด้วย ข้อโต้แย้งยังคงดำเนินต่อมา วิลเลียม สจ๊วตวอง ภัณฑารักษ์จากพิพิธภัณฑที่ประวัติศาสตร์ธรรมชาติซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันสมิธโซเนียน ให้ความเห็นว่าการส่งคืนวัตถุทางชาติพันธุ์ให้กับชนพื้นเมือง เป็นการเปลี่ยนวิธีคิดใหม่ว่าวัตถุในพิพิธภัณฑที่เป็นของใคร รวมทั้งเปลี่ยนวิธีคิดของการทำงานของภัณฑารักษ์ และปรัชญาของพิพิธภัณฑที่ ว่าพิพิธภัณฑที่ต้องเปลี่ยนวิธีคิดใหม่เกี่ยวกับการดูแลวัตถุในพิพิธภัณฑที่โดยวัตถุมีใช้ของที่แต่ละต้องไม่ได้ หากแต่ควรนำวัตถุเหล่านั้นมาใช้ประโยชน์เพื่อคนรุ่นหลังมากกว่า (Ira, 2002)

ซูซาน เพียร์ซ (1989) อธิบายถึงประวัติศาสตร์การศึกษามานุษยวิทยาพิพิธภัณฑที่ในอังกฤษไว้ว่าการทำงานในพิพิธภัณฑที่ของนักมานุษยวิทยาหรือนักโบราณคดีทั้งในอเมริกาและอังกฤษล้วนผูกพันกับมหาวิทยาลัย การศึกษาของฮิวาน คาร์พ และ เอส ดี ลาเวิน ในปี ค.ศ. 1991 ในประเด็น Exhibiting Cultures ได้อธิบายเกี่ยวกับการจัดแสดงวัตถุในพิพิธภัณฑที่สมัยใหม่ ซึ่งมีการใช้วัตถุในการแสวงหาตัวตน ประเด็นนี้เป็นที่สนใจในหมู่นักวิชาการหลายสาขา ไม่ว่าจะเป็นนักมานุษยวิทยา นักประวัติศาสตร์ นักวรรณคดี นักรัฐศาสตร์ เป็นต้น

การศึกษาของแอนนา ลอรา โจนส์ เรื่อง Exploding Cannons The Anthropology of Museums (1993) อธิบายว่าการจัดแสดงวัตถุของมนุษย์จากดินแดนนอกตะวันตกในพิพิธภัณฑ์ เป็นผลมาจากการศึกษาทางมานุษยวิทยาในรุ่นแรก ๆ โจนส์เชื่อว่าการจัดแสดงวัตถุในพิพิธภัณฑ์มีปัญหาทางจริยธรรมและการใช้อำนาจ รวมถึงนโยบายของรัฐที่มีต่อพิพิธภัณฑ์ โจนส์จึงเรียกร้องให้นักมานุษยวิทยาที่ทำงานในพิพิธภัณฑ์เปลี่ยนวิธีการทำงานใหม่เพื่อมิให้ดำเนินรอยตามความคิดแบบอาณานิคม

นอกจากนี้ การศึกษาของไมเคิล เอ็มส์ เรื่อง Biculturalism in Exhibition (1991) อธิบายถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมของโลกปัจจุบัน และเรียกร้องให้มีความร่วมมือกันระหว่างคนทำพิพิธภัณฑ์กับเจ้าของวัตถุที่ถูกจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ เช่นการแสดงเรื่อง Into the Heart of Africa ในพิพิธภัณฑ์ออนทARIO ซึ่งมีชาวแอฟริกันในแคนาดาออกมาคัดค้าน นักวิชาการเริ่มมองเห็นประวัติศาสตร์ความคิดในการสร้างและการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิธีคิดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ และการทำให้พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งเรียนรู้ของประชาชน

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองทำให้การจัดแสดงเรื่องราวของวัฒนธรรมในพิพิธภัณฑ์ต่างไปจากเดิม การศึกษาด้านพิพิธภัณฑ์ จึงเริ่มให้ความสนใจประเด็นเกี่ยวกับความคิดในการจัดแสดงระหว่างนักวิชาการกับผู้ทำงานในพิพิธภัณฑ์ขึ้น ก่อให้เกิดแนวคิดเรื่องสถาบันทางวัฒนธรรม และมีการตีความว่าพิพิธภัณฑ์คือสถาบันทางสังคมและวัฒนธรรมยุคแรก ๆ ในโลกตะวันตก นอกจากนี้ นักมานุษยวิทยายังมีการทบทวนการเก็บข้อมูล การจัดแสดง การตีความ และการจัดเก็บวัตถุในพิพิธภัณฑ์ ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมและการเมืองยุคโลกาภิวัตน์ ดังนั้นการแสวงหาความหมายของวัตถุประเภทต่าง ๆ จึงเป็นสิ่งที่ท้าทายนักมานุษยวิทยาที่ทำงานด้านพิพิธภัณฑ์ต่อไปอย่างไม่จบสิ้น (Maxine and Antonio, 2015)

ผู้เขียน

ณัฐนรี ชลเสถียร

นักวิจัย ฝ่ายวิจัยและส่งเสริมวิชาการ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

บรรณานุกรม

Amiria Henare 2005. Museums, Anthropology and Imperial Exchange. New York: Cambridge University Press.

Antonio R. Chavarria and Maxine E. McBrinn. 2015. Museum Anthropology: Continued Conversations in the Field. Museum Anthropology, Volume 38, Issue 1, 3-14, Spring 2015

Barbara Kirshenblatt-Gimblett 1998. Destination Culture: Tourism, Museums, and Heritage. Berkeley: University of California Press.

David Levinson and Melvin Ember (eds.) 1996. *Encyclopedia of Cultural Anthropology*.
Henry Holt and Company, New York. 1996, pp.813-816.

Ira Jacknis 2002. *The Storage Box of Tradition: Kwakiutl Art, Anthropologists, and Museums, 1881–1981*. Washington: Smithsonian Institution Press.

Maxine McBrinn and Antonio Chavarria. 2015. Change and Stability in Museum Anthropology. *Museum Anthropology*, Volume 38, Issue 1, 1–2, Spring 2015